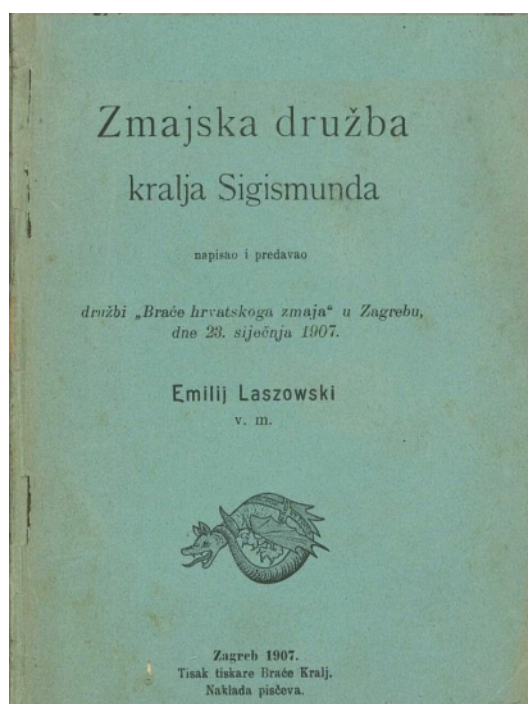

PSIHOLOGIJA MASE, MITOVI I IDEOLOŠKA INSTRUMENTALIZACIJA:

*Slučaj Družbe „Braća Hrvatskoga Zmaja” i razvoj konzervativnog
nacionalizma u Hrvatskoj*

Autor: Ivica Košak: Hrvatska kulturna zajednica / Ogranak Matice hrvatske – Wiesbaden. 2025.

PSIHOLOGIJA MASE I KONSTRUKCIJA NACIONALNIH MITOVA

Družba hrvatskoga zmaja od Laszowskog do suvremene političke instrumentalizacije i fašizma

Ova studija analizira fenomen masovne psihologije u kontekstu stvaranja i perpetuiranja kolektivnih mitova i tradicija kroz djelovanje Družbe 'Braća Hrvatskoga Zmaja' (DHZ), s naglaskom na njihovu ulogu u afirmaciji kulta kralja Tomislava. Istražuje se kako su ove aktivnosti instrumentalizirane od strane Katoličke crkve u Hrvatskoj kroz marijanske kongrese 1971. i 1984. godine, čime su stvarani ideološki temelji za konzervativne političke preokrete krajem 20. stoljeća. Poseban naglasak stavljen je na kritičku analizu suradnje DHZ-a i Katoličke crkve s ustaškim režimom Nezavisne Države Hrvatske (NDH) te na kontinuum tih ideoloških nizova do suvremenih konzervativnih i fašističkih tendencija. Rad se oslanja na teorijski okvir Gustavea Le Bona o psihologiji masa, doprinose Wilhelma Reicha o psihološkom porijeklu fašizma te analize Umberta Eca i Dietricha Bonhoeffera o prirodi gluposti i fašizma.

Uvod

Psihologija mase (Le Bon, 1895) objašnjava kako se kolektivni identiteti grade kroz mitove i rituale, što omogućuje snažnu političku mobilizaciju. U hrvatskom kontekstu, **Družba 'Braća Hrvatskoga Zmaja' (DHZ)** predstavlja ključan primjer izmišljene tradicije koju je 1906. godine konstruirao Emilij Laszowski (Laszansky). Ova studija analizira:

Kako je mit o Družbi stvoren i institucionaliziran.

Njegovu političku uporabu i suradnju s ustaškim režimom u NDH.

Veze s Katoličkom crkvom i njezinu ulogu u stvaranju masovnih pokreta.

Današnju ideološku uporabu i kontinuum prema suvremenom nacionalizmu i fašizmu.

Psihologija mase i mitovi

Gustave Le Bon u djelu "Psihologija masa" (1895) tvrdi kako **mase ne razmišljaju racionalno, već se njima lako može manipulirati mitovima i simbolima**. Djelovanje pojedinaca u masi gubi autonomiju i podliježe kolektivnim emocijama. Mitovi u tom kontekstu postaju moćno oruđe za stvaranje identiteta, legitimiteta i kolektivne kohezije. Le Bon navodi da mase prihvaćaju mitove jer pružaju **jednostavna objašnjenja** kompleksne povijesti, stvaraju **osjećaj zajedništva** i omogućuju **političku mobilizaciju**. Kako je istaknuo, "Masa nikad ne teži istini; ona zahtijeva iluzije kojima može živjeti."

Wilhelm Reich u svojoj knjizi "Masovna psihologija fašizma" (1933) pruža prvu psihološko-društveno-kritičku analizu uspjeha nacista, kombinirajući psihoanalitičku teoriju s marksističkom sociologijom. Reich tvrdi da se pojava autoritarnih ličnosti temelji na autoritarnoj obiteljskoj strukturi, što doprinosi pokoravanju autoritetu i čini ljude podložnijima fašističkim ideologijama. Posebno naglašava ulogu seksualne represije u nastanku fašističkih tendencija, vjerujući da **potiskivanje prirodnog seksualnog izražavanja može dovesti do akumulacije energije koju potom iskorištavaju autoritarni vođe**. Reich kritizira marksizam i klasičnu psihoanalizu zbog nesposobnosti adekvatnog shvaćanja psiholoških aspekata društvenih fenomena i zalaže se za spajanje dvaju pristupa radi boljeg razumijevanja i borbe protiv fašizma. Fašizam, prema Reichu, iskorištava iracionalne strahove, želje i predrasude u stanovništvu kako bi stekao i zadržao vlast.

Laszowskijeva konstrukcija mita o Družbi (1906.)

Družbu 'Braća Hrvatskoga Zmaja' osnovao je 1906. Emilij Laszansky (Laszowski), inspiriran mađarskim redovima poput 'Reda zmaja'. Namjera je bila stvaranje hrvatskog nacionalnog panteona i promicanje nacionalne svijesti. Laszowski, pravnik i povjesničar, objavio je 1906. godine "**Statuta et leges societatis draconis**", tvrdeći da Družba potječe iz 9. stoljeća, iako za to **nema povijesnih dokaza**. Izgradio je čitav institucionalni aparat na izmišljenom redovničkom sustavu – ceremonijale, odore, sustav "veličanja" – kako bi kreirao "hrvatski red zmaja" "iz ničega".

Unatoč nedostatku dokaza, mit je prihvaćen zbog:

Romantičarskog nacionalizma i potrebe za "drevnom" hrvatskom tradicijom.

Kulta kralja Tomislava, kojim se simbolički povezivalo s prvim hrvatskim kraljem.

DHZ je 1925. godine inicirao građansku komemoraciju tisućite obljetnice osnutka kraljevine Tomislava. Kroz ritualizaciju, poput monumenata, tekstova i festivala, njihov mit je uspostavljen kao društvena tradicija. Time se mitologizira nacionalna povijest i institucionalizira tradicija koja nema izravno povijesno uporište.

Razvoj mita o Družbi Hrvatskoga Zmaja

1. Izmišljanje temelja (1906.)

Autor: Ivo Laszowski

Sadržaj: Fiktivni dokumenti o „Družbi Hrvatskog Zmaja” (DHZ)

Cilj: Utemeljenje pseudo-povijesnog narativa

Elementi: Ceremonijal, odore, titule – stvaranje „hrvatskog reda”

2. Medijska promocija (1907.)

Medij: Hrvatsko pravo i drugi tisak

Djelovanje: Širenje narativa o DHZ-u u javnost

Učinak: Stvaranje iluzije autentične povijesti i elita

3. Ritualizacija i institucionalizacija (1925.)

Povod: 1000. obljetnica krunidbe kralja Tomislava

Radnje: Proslave, spomenici, državni ceremonijali

Učinak: Tomislavov mit postaje dio kolektivne memorije i državne ideologije

4. Političko-ideološka instrumentalizacija (20. st. – danas)

Primjeri:

NDH – korištenje mita za nacionalnu homogenizaciju

Marijanski kongresi – spajanje religijskog i nacionalnog identiteta

Suvremena desnica – povijesni revizionizam i simbolička mobilizacija

Uloga: Mit kao alat za političku legitimaciju i identitetsko pozicioniranje

Veza s ustaškim režimom (NDH, 1941.–1945.)

U studenom 1941. godine, **DHZ je formalno integriran u vlast Nezavisne Države Hrvatske (NDH) kao "Vitezovski red Hrvatskoga Zmaja"**, s Milutinom Mayerom i Mladenom Deželićem kao vođama. Time su mit, organizacija i ideologija usklađeni s režimskim nacionalističkim linijama.

Ustaški režim koristio je mit o Družbi kako bi: **Legitimirao "tisućljetnu državnost"**.

Stvorio vezu s "viteškom" prošlošću. Miroslav Županović je u "Ustaškoj ideologiji" (1942) izjavio: "Družba hrvatskog zmaja dokazuje da smo uvijek bili borci za nezavisnost.". Analiza potvrđuje da su **DHZ i Katolička crkva surađivali s NDH režimom u ideološko-nacionalnom poduhvatu.**

Katolička crkva: Uloga u NDH i masovnim pokretima

Katolička crkva odigrala je ključnu ulogu u stvaranju i mobilizaciji masovnih pokreta, kako tijekom NDH, tako i u kasnijem razdoblju.

1. Suradnja Crkve i ustaša u NDH

Dokumenti pokazuju da je: **Nadbiskup Alojzije Stepinac formalno podržao NDH**, sudjelovao u vojničkim Te Deumima i primao Pavelića, iako je privatno prosvjedovao protiv zločina.

Vatikan nije priznavao ustašku vlast.

Prema autorima Paulu Mojzesu i Edmondu Parisu, **više od 50% katoličkog klera bilo je aktivno ustaških i sudjelovalo je u prisilnim konverzijama te progonu Srba.** Ustaška politika promicala je katoličanstvo kao nacionalnu pripadnost, a Crkva je pružala moralnu podršku. Svećenici povezani s režimom počinili su masovne konverzije i nasilje, potpomognuti institucionalnim okvirom.

2. Marijanski kongresi (1971. i 1984.): Ceremonijalna fondosfera konzervativizma

Marijanski kongresi 1971. u Mariji Bistrici i 1984. (Nacionalni euharistijski kongres – NEK) u Zagrebu (i Mariji Bistrici) nisu bili samo vjerski skupovi, već **simbolički momenti kolektivnog okupljanja i iskazivanja narodne volje.** Privukli su stotine tisuća ljudi, simbolizirajući "kolektivni ritual nacionalnog buđenja" pod

komunističkom vlašću. Prema analizi Ive Banca, "oni su bili ritualizirana manifestacija narodne čežnje za nacionalnim identitetom pod okriljem vjere".

Crkva ih je upotrijebila kao **platformu za kolektivnu identitetsku afirmaciju**. Ivo Goldstein tvrdi da su "Kongresi bili prva javna rehabilitacija ustaških ideja nakon Drugog svjetskog rata.". Ovi skupovi otvorili su vrata za porast javnog djelovanja crkve i konzervativnih ideja.

Od mita do suvremenog konzervativizma i fašizma

Družba i Crkva stvorile su simbolički prostor u kojem se nacionalni i vjerski identitet stapaju. Taj je prostor bio pogodan za reaktivaciju nacionalnog diskursa uoči političkih promjena 1990-ih. Konzervativne snage koristile su ove mitove kao bazu za mobilizaciju biračkog tijela. Kako tvrdi Žarko Puhovski, "Crkva je bila ideološki oslonac transformacije komunističkog društva u nacionalnu državu".

Mitovi Tomislava i simbolika "zmaja" postali su temelj estradiziranih konzervativnih identiteta – uključujući HDZ, braniteljske kulture i snažnu crkvenu komponentu. DHZ je obnovljen 1990., koristeći slične mehanizme rituala, monumenata, simbolike i javnih nastupa.

Ovaj kontinuum se može pratiti kroz nekoliko faza:

Razvoj konzervativnog fašizma i ideološke mobilizacije

1. Konstrukcija mita

Temelji se na izmišljanju tradicija (npr. pseudo-povijesne veze s kraljem Tomislavom).

2. Simbolička legitimizacija

- o *Korištenje crkvenih rituala (Marijanski kongresi) za stvaranje kolektivnog identiteta.*
- o *Sjedinjenje nacionalizma i religije.*

3. Politizacija

- o *DHZ i Crkva podržavaju ustaški režim, kasnije postaju „neformalna oporba” u socijalizmu.*

4. Suvremena naracija

- o *HDZ obnavlja mitove (državni kontinuitet, vjerska superiornost) kroz braniteljski diskurs.*

Mitovi o hrvatskom državnom kontinuitetu, religijskoj uzvišenosti i "čistoj naciji" koristili su se kao ideološka baza za fašizaciju društva i porast konzervativnih vrijednosti. Umberto Eco u svom eseju "Vječni fašizam" (1995) ističe kako fašizam nije samo povijesni fenomen, već i **kontinuirana prijetnja koja može ponovno izroniti u različitim oblicima**. Eco identificira karakteristike fašizma, uključujući ksenofobiju, kult tradicije, iracionalizam i netoleranciju prema neslaganju.

Ovdje se razvija ideju kako **fašizam, kao ekstremni oblik nacionalizma, eksploatira psihologiju masa kroz manipulaciju strahom, mržnjom i željom za pripadanjem**. Fašistički režimi koriste propagandu i simboličke rituale kako bi stvorili kolektivni identitet temeljen na mitovima o prošlosti, herojima i žrtvama, što vođama omogućava legitimaciju vlasti i poticanje poslušnosti. Rabindranath Tagore kritički propituje nacionalizam, ukazujući na njegovu sklonost da stvara granice među ljudima, a naglašava se i opasnost pretvaranja nacionalnog identiteta u agresivni mehanizam dominacije. Fašizam se, prema nekim interpretacijama, pojavljuje kao **krajnja degeneracija nacionalizma**, koristeći mit o nacionalnoj veličini i predodređenosti, kombinirajući ga s agresivnim militarizmom i represijom.

Aanaliza "gluposti masa" posebno je relevantna, objavljena u Riječi broj 69/70. Oslanjajući se na Le Bona, ističe da **mase nisu samo pasivne skupine, već da u njima dolazi do regresije racionalnog mišljenja i podložnosti manipulaciji**. Dietrich Bonhoeffer glupost smatra **opasnijim neprijateljem dobra nego zlo**, naglašavajući da nije urođeni defekt intelekta, već **nedostatak ljudskosti** i sociološki problem. Pod utjecajem moći, ljudi gube svoju unutarnju samostalnost i nesvjesno se odriču kritičkog mišljenja, postajući "instrumenti bez volje". Bonhoeffer upozorava da je **besmisleno i opasno pokušavati uvjeriti glupaka argumentima**, jer on ne prihvaća činjenice koje proturječe njegovim predrasudama. Fašistički režimi koriste "glupost" kako bi stvorili homogenu masu podložnu manipulaciji, često se sastojeći od "budala" – pojedinaca spremnih prihvatiti autoritativne narative bez kritičkog promišljanja. Također, fašizam potiskuje intelektualnu elitu i

promiče kult prosječnosti, demonizirajući intelektualce kao "neprijatelje naroda". Freudova analiza psihoanalitičkih aspekata masa ukazuje na identifikaciju s vođom kao ključni element političkog zavođenja, gdje vođe koriste kolektivne strahove i frustracije za homogenizaciju mase.

Analiza potvrđuje da:

Konstrukcija kolektivnih mitova (prema Le Bonu i Reichu) nudi mehanizam za institucionalnu i ritualnu mobilizaciju masa.

Laszowski i DHZ su institucionalizirali mitologiju Tomislava kao nacionalno-vjersku tradiciju bez jasnog povijesnog uporišta.

DHZ i Katolička crkva su surađivali s NDH režimom u ideološko-nacionalnom poduhvatu, uključujući prisilne konverzije i definiciju nacionalnog identiteta. Marijanski kongresi predstavljaju simbole konzervativne masovne mobilizacije pod crkveno-nacionalnom avangardom, otvarajući vrata za nacionalistički preokret.

Postoji **kontinuirani ideološki niz, od DHZ-a i NDH do suvremene konzervativne politike i fašističkih tendencija**, utemeljene na istim mitovima i ritualima. Ova studija pokazuje da masovna psihologija, u kombinaciji s religijskim simbolima i nacionalnim mitovima, može biti moćno sredstvo političke mobilizacije s dugoročnim posljedicama.

Kritičko razmišljanje i obrazovanje ključni su alati za suzbijanje ovih destruktivnih tendencija u suvremenom društvu.

Zusammenfassung

Diese Studie analysiert das Phänomen der Massenpsychologie im Kontext der Schaffung und Aufrechterhaltung kollektiver Mythen und Traditionen durch die Aktivitäten der Gesellschaft der Brüder des Kroatischen Drachen (DHZ), wobei der Schwerpunkt auf ihrer Rolle bei der Bestätigung des Königskults von König Tomislav liegt. Es wird untersucht, wie diese Aktivitäten von der katholischen Kirche in Kroatien durch die Marianischen Kongresse von 1971 und 1984 instrumentalisiert wurden, die die ideologischen Grundlagen für konservative politische Umwälzungen am Ende des 20. Jahrhunderts schufen. Besonderes Augenmerk liegt auf der kritischen Auseinandersetzung mit der Zusammenarbeit des DHZ und der katholischen Kirche mit dem Ustascha-Regime des Unabhängigen Staates Kroatien (NDH) und auf dem Kontinuum dieser ideologischen Sequenzen zu zeitgenössischen konservativen und faschistischen Strömungen. Der Beitrag stützt sich auf Gustave Le Bons theoretischen Rahmen zur Psychologie der Massen, die Beiträge von Wilhelm Reich zu den psychologischen Ursprüngen des Faschismus und die Analysen von Umberto Eco und Dietrich Bonhoeffer über das Wesen von Dummheit und Faschismus.

Bibliografija

- Banac, I. (1992). *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: porijeklo, povijest, politika*. Zagreb: Globus.
- Bonhoeffer, D. (1958). *Von der Dummheit*. In: *Nach zehn Jahren, Rechenschaft an der Wende zum Jahr 1943*. In: *Widerstand und Ergebung. Briefe und Aufzeichnungen aus der Haft*. München: Christian-Kaiser-Verlag.
- Freud, S. (2005). *Massenpsychologie und Ich-Analyse*. Frankfurt am Main.
- Gabelica, M. (2022). *Doprinos DHZ-a.... ČSP 2022*.
- Goldstein, I. (2008). *Hrvatska povijest*. Zagreb: Novi Liber.
- Košak, I. (2015). "Nacionalizam u djelu Rabindranata Tagorea." *Riječ*, br. 47, str. 12-18.
- Košak, I. (2018). "Glupost i moć: Budale u politici." *Riječ*, br. 55, str. 5-10.
- Košak, I. (2020). "Fašizam i mobilizacija masa: Slučaj Gabrielea D'Annunzija." *Riječ*, br. 60, str. 22-30.
- Laszowski, E. (1906). *Statuta et leges societatis draconis*.
- Le Bon, G. (1895). *Psihologija masa*. Paris: Félix Alcan.
- Puhovski, Ž. (2000). *Vjera i nacija: eseji o hrvatskoj ideologiji*. Zagreb: Novi Liber.
- Reich, W. (1999). *Masovna psihologija fašizma*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.
- Županović, M. (1942). *Ustaška ideologija*.

Online izvori:

- AkuzatiV. (b.d.). "Dietrich Bonhoeffer: O GLUPOSTI". Dostupno na: <http://akuzativ.com teme/834-dietrich-bonhoeffer-o-gluposti>.

- Atma.hr. (b.d.). "Glupost nije defekt intelekta, nego ljudskosti". Dostupno na: <https://atma.hr/glupost-je-opasniji-neprijatelj-dobra-nego-sto-je-zlo/>.
- "Brethren of the Croatian Dragon" (b.d.). Wikipedia. Dostupno na: [^\(expatincroatia.com, en.wikipedia.org\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Brethren_of_the_Croatian_Dragon).
- Hrvatski državni arhiv: <https://arhiv.hr/>.
- Ipaprk.org. (b.d.). "Glupost kao opasni neprijatelj". Dostupno na: <https://ipaprk.org/2021/01/08/glupost-kao-opasni-neprijatelj-dietrich-bonhoeffer/>.
- "Katolička Crkva u NDH" (b.d.). Wikipedia. Dostupno na: [^\(hr.wikipedia.org\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Katoli%C4%87ka_Crkva_u_NDH).
- Kontekst.io. (b.d.). O podršci Crkve ustašama. Dostupno na: [^\(kontekst.io\)](https://kontekst.io/).
- Lupiga. (b.d.). "ESEJ PROTESTANTSKOG PASTORA KOJEG SU OBJESILI ZBOG ČOVJEKOLJUBLJA: O gluposti". Dostupno na: <https://www.lupiga.com/vijesti/esej-protestantskog-pastora-kojeg-su-objesili-zbog-covjekoljublja-o-gluposti>.
- "Nacionalni euharistijski kongres" (b.d.). Wikipedia. Dostupno na: [^\(en.wikipedia.org\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Nacionalni_euharistijski_kongres).
- Novak, V. (b.d.). *Magnum Crimen*. Dostupno na: [^\(en.wikipedia.org\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Magnum_Crimen).
- Petković, M. (2000). *Emilij Laszowski Szeliga*. Dostupno online: [^\(laszowski.com\)](https://laszowski.com/).
- Prometej. (b.d.). "O gluposti". Dostupno na: <https://www.prometej.ba/clanak/dietrich-bonhoeffer/o-gluposti-236>.
- Točka Zarez. (b.d.). "Dietrich Bonhoeffer o gluposti". Dostupno na: <https://www.tockazarez.hr/dietrich-bonhoeffer-o-gluposti/>.
- Vatikanski arhivi o NDH: <https://www.vatican.va/>.
- "Wikipedia, Catholic clergy involvement with the Ustaše" (b.d.). Dostupno na: [^\(en.wikipedia.org\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Catholic_clergy_involvement_with_the_Ustaše).
- "Wikipedia, Aloysius Stepinac (NDH, Te Deum)" (b.d.). Dostupno na: [^\(en.wikipedia.org\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Aloysius_Stepinac_(NDH,_Te_Deum)).
- "Wikipedia, Ustaše (ideologija, crkva, genocid)" (b.d.). Dostupno na: [^\(en.wikipedia.org\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Ustaše_(ideologija,_crkva,_genocid)).

Ivica Košak, 2025.

PREPRINT